

Citation:

J.C. Kamerbeek, Levensbericht W.J.W. Koster, in:
Jaarboek, 1988, Amsterdam, pp. 140-145

Willem Johann Wolff Koster

Willem Johann Wolff Koster

11 december 1896 – 30 december 1986

Na enige tijd het onderwijs te hebben gevolgd op het gymnasium Willem III (zonder Latijn en Grieks) te Batavia, bezocht Koster de stedelijke gymnasia te Utrecht en te 's-Gravenhage, waar zijn liefde voor de klassieken gewekt werd. Van 1915 tot 1920 studeerde hij klassieke letteren te Leiden, waar vooral Vürtheim, Hartman en Van Gelder zijn vereerde leermeesters werden. Wie Hartman zegt, zegt Cobet; in sterker mate dan aan andere universiteiten leefden in Leiden de verering voor Cobet en zijn roep voort, en affiniteit tot deze grote kenner van het klassieke Grieks, groot paleograaf en scherpzinnig tekstcriticus, had Koster zeker.¹ In Leiden ook had Van Leeuwen, Vürtheim's voorganger op Cobet's leerstoel, de grote Aristophaneseditie met commentaar tot stand gebracht. In Leiden zijn veel Griekse handschriften. Daarmee is in overeenstemming dat Koster zich reeds op jonge leeftijd ontwikkelde tot wellicht de meest virtuose paleograaf van zijn generatie in ons land, dat hij in de loop der jaren blijk gaf de gehele Griekse literatuur te hebben gelezen, tot (en gedeeltelijk tot en met) de Byzantijnse tijd toe, en een tekstcriticus en teksteditor van belang werd. De invloed van Hartman bewerkte dat hij zijn leven lang bij voorkeur Latijn schreef² (maar ook Frans schreef hij graag en goed).

Het jaar na zijn doctoraal (1920–1921) reisde hij bibliotheken af in Parijs, Rome, Florence en Milaan op zoek naar Griekse verhandelingen over metriek, die als materie van zijn proefschrift moesten dienen. 'Want', verklaart hij in de Praefatio van zijn dissertatie:³ 'Van het begin van mijn studie gedreven door een uitzonderlijke liefde voor de metriek, ben ik tot het inzicht gekomen, dat de huidige opvattingen daarover zeer wankel⁴ zijn en dat men er goed aan zou doen eerst alle op de Oudheid teruggaande metrische geschriften te verzamelen en te interpreteren om zo tot een verantwoorde leer op dit gebied te geraken'. Dit proefschrift, de vrucht van zijn reis, was daartoe een eerste aanzet. Die liefde voor de metriek is gebleven en dit terrein bleef een van de twee voornaamste waarop hij bezig was. Van zijn hand verscheen een uitvoerig *Traité de métrique grecque*, in 1936, dat in 1966 een vierde druk beleefde. Geen Nederlander had hem dit toen na kunnen doen. Zijn systeem berust vooral op wat bekend is van de theorie der Grieken over hun metriek, die hij beter dan wie ook kende; hoe aanvechtbaar ook, het boek blijft een monument van solide geleerdheid.

¹ Ik herinner mij hoe hij eens als leraar in onze klas de lof zong van Cobet en Hartman ('de kleine Cobet').

² Niet voor niets stond een buste van Cicero in zijn studeerkamer.

³ *De Re Metrica Tractatus Graeci inediti*, dissertatie Leiden, 1922.

⁴ Hij heeft o.a. Otto Schroeder op het oog.

Nog voor zijn promotie was hij even leraar geweest aan het Amsterdams Lyceum (1921–1922), toen hij promoveerde was hij al leraar aan het Erasmianum te Rotterdam (1922–1932); kort daarna trad hij in het huwelijk met Agatha Geertruida Vas Visser.

Hoezeer hij, ook als beginnend leraar, met de metriek bezig was, blijkt wel uit het vermakelijke feit dat hij het nuttig achtte ons Rotterdamse 5de klassers⁵ een vrijwel volledig tableau met de namen der Grieken versvoeten voor te zetten⁶. Men kan het nut daarvan betwijfelen; wél nuttig was dat hij zijn leerlingen de *Ilias* werkelijk leerde lezen. Men kan niet zeggen dat hij in het leraarschap ‘opging’, wel dat hij daarin evenzeer gedreven werd als in de beoefening der filologie door een onwrikbaar geloof in de waarde der klassieken, zowel als basis en vormend element van opvoeding als ook als object van wetenschap. Tegen een jongen die bij de aanvang der grote vakantie bedrukt was door omstandigheden thuis zei hij: ‘Homerus zal je troosten’. En zelf heeft hij daarnaar geleefd. Immers, in zijn persoonlijk leven werd leed hem later niet bespaard, maar naast de levenslange trouwe steun van zijn vrouw vond hij zijn heil in de wetenschap die hij verkozen had.

Naast en ten dele verbonden met de metriek werden het de scholiën op Aristophanes die zijn tweede voornaamste arbeidsterrein vormden. Zijn eerste publikatie op dit terrein is het boek *Scholia in Aristophanis Plutum et Nubes* (1927). Dit is slechts een voorproefje van het *opus magnum* dat later door hem op touw is gezet. Men moet weten dat de grote Attische komediedichter Aristophanes (vijfde en vierde eeuw v. Chr.) reeds in de Alexandrijnse tijd studieobject is geworden van de Hellenistische filologen. Geen poëzie méér dan die van de sterk tijdgebonden 5de eeuwse komedie heeft behoefte aan commentaren. Die commentaren gingen deel uitmaken van de overleveringsgeschiedenis der komische teksten en vonden, verkort en gewijzigd, als scholiën en glossen hun weg in de Byzantijnse handschriften van de elf bewaarde komedies van Aristophanes. En op hun beurt schreven de Byzantijnen commentaren, soms citerend, soms bewerkend de ‘oude’ aantekeningen, elkaars opvattingen overnemend of bestrijdend, gedurende een tijdvak van minstens 300 jaar. En van dit alles is zeer veel overgeleverd in talrijke handschriften, met de tekst van Aristophanes’ komedies. Natuurlijk was hiervan wel een en ander gebruikt door de uitgevers van Aristophanes’ gedrukte edities sinds de Renaissance, maar tot in de 19de eeuw zeer onsystematisch. Sinds 1855 bestond een Didot-verzamelband met de Scholiën op Aristophanes van Dübner, uitblinkend door onvolledigheid, slordigheid en willekeur. Koster was niet de eerste die in deze chaos orde heeft willen scheppen en van het werk van zijn voorgangers, ondermeer van Zacher en van Van IJzeren en Schepers ten onzent, heeft hij dankbaar gebruik gemaakt. Hierbij dient bedacht te worden dat het waardevolste in deze scholiën natuurlijk wel is datgene wat op de Alexandrijnse filologie teruggaat, maar dat het dikwijls zeer moeilijk is om uit te maken wat authentiek ‘oud’, en wat ‘recent’ is; bovendien blijkt wat ‘recent’ is vaak waardevoller dan men lang gedacht had: onder de Byzantijnse filologen zijn verscheidene scherpzinnige en serieus te nemen geleerden. Verder moet men besef-

⁵ De lezer begrijpt dat ik uit persoonlijke herinnering spreek.

⁶ Welke hedendaagse classicus (laat staan gymnasiast) heeft van de 3de en 4de epitriet gehoord?

fen dat zeer veel van het te bewerken materiaal nooit was uitgegeven, dat taltijke handschriften slecht of in het geheel niet bekend waren.

Een korte samenvatting van wat hem bij het schrijven van het boekje van 1927 al voor de geest stond als vervanger van de Scholia van Dübner vindt men aldaar op pagina I: beschrijving van wat alle codices bieden, niet voorbijgaan aan de recentiores, profijt trekken van wat de Byzantijnen van Tzetzes (12e) tot Triclinius (14e) ons te leren hebben. Maar voordat het tot een groot plan en de uitwerking daarvan kwam, verliepen vele jaren.

In die tussentijd werd Koster hoogleraar te Groningen (1940); zijn rede heette *Rhythme en Metrum bij de Grieken van Damon tot Aristoxenus*, een geleerd en veelal subtiel betoog, waarin hij, zoals vaker, wellicht te volledig wil zijn. (In mindere mate geldt dat ook voor zijn zeer sympathieke afscheidsrede: *Homerus vroeger en nu* – 1967 –; het kan geen toeval zijn dat beide redes gelardeerd zijn met 95 voetnoten. Het valt overigens op dat die afscheidsrede als het ware jeugdiger klinkt dan de inaugurele).

Zijn professoraat, dat hij met grote toewijding vervulde (geen fraaiere getuigenis daarvan dan wat zijn collega in het Latijn, de betreurde Westendorp Boerma, voorin de feestbundel schreef die hem bij zijn afscheid werd aangeboden), legde hem de aangename noodzaak op om zich in zeer veel te verdiepen, ook buiten Aristophanes en de metriek. Men kan zich niet sterker vergissen dan in hem een scholio- en metromaan te zien. Het bereik van zijn interesses en competentie was zeer breed: om dat te beseffen hoeft men slechts zijn door Holwerda opgestelde bibliografie te bekijken, achter in zijn feestbundel. Ik stip enkele dingen aan: een boek over de veronderstelde oosterse invloeden op Plato (*Le Mythe de Platon, de Zarathoustra et des Chaldéens* (1951), *Naar aanleiding van Communisme bij Aristophanes en Plato* (rectorale rede 1955). Het *Wereldbeeld in de Grieks-Romeinse Oudheid* (1959).

Nadat hij in 1955 lid was geworden van onze Akademie heeft hij daar vier keer een mededeling gedaan: *De Dyskolos van Menander* (1960), (kort na de eerste publicatie van dit eerste volledig bewaarde stuk van Menander). *De Epidaurische Hymne op de Magna Mater* (1962); (un modèle du genre, kritisch en fijn interpreterend en afwegend, met een grote beheersing van wat er sinds de eerste publicatie van dit gedicht op steen, in 1929, door velen over geschreven was, zowel op taalkundig en metrisch als op cultuur- en godsdiensthistorisch gebied). *Enige beschouwingen over de Dorische Comedie en haar invloed op de Attische* (1963), (met gebruikmaking van archeologisch materiaal). *Welke is de oudste bewaard gebleven Tragedie?* (1966) (een zeer aanvechtbare, ofschoon heel goed gedocumenteerde studie over een toen zeer actueel probleem, naar aanleiding van een papyrusvondst).

Ook op het gebied van 'haute vulgarisation' en op dat van boeken voor het onderwijs was hij zeer actief. Buitengewoon groot was zijn activiteit als recensent (130 items bij Holwerda, waaronder zeer uitvoerige). Maar nu wil ik terugkomen op zijn aandeel in de Aristophanes-scholiën. De voorbereidende arbeid tot het grote plan kostte jaren. Eén man kon dit alles niet verrichten. Hij werd van meet af aan krachtig bijgestaan door zijn leerling Holwerda, en ook buitenlandse geleerden werden aangetrokken. Het plan was om in drie delen, onderverdeeld in fascikels alle oude en jongere scholia, komedie na komedie, en becommentarieerd uit te geven; in deel iv, dat het eerst verscheen, werden, verdeeld over drie fascikels, de commentaren

van Tzetzes, die grotendeels onbekend waren, uitgegeven (1960-1962; Indices 1964). Koster bewerkte daarvan zelf fasc. 3. (Tzetzes' commentaar op *Ranae* en *Aves*; ± 470 pp). Hij bewerkte ook van deel I fasc. 1a, uitgave van de *Prolegomena de Comoedia* 1975, 220 pp, voorts fasc. 3.2 *Scholia recentiora in Nubes* 1971, wederom een omvangrijke band, en van deel II fasc. 1. *Scholia vetera et recentiora in Vespas* 1978, maar het prooemium is 1972 gedateerd. In dit voorwoord, spreekt hij de vrees uit dat dit zijn laatste bijdrage zal zijn. Zo is het niet precies gegaan: tot zijn 78ste jaar is hij aan de scholia blijven werken; toen heeft hij het om gezondheidsredenen opgegeven.

Wel werd het werk door anderen, in de eerste plaats Holwerda, voortgezet en zal ook hopelijk voltooid worden. Dat zijn intellect en kennis niets hadden ingeboet blijkt uit zijn briljante bijdrage aan de feestbundel voor Holwerda, *Scholia* (1985!).

Wil men ten volle het vernuft, de vindingrijkheid en het grote kritische vermogen van Koster leren kennen en bovendien een goed inzicht winnen in de problematiek van zijn *opus magnum*, dan moet men het boek lezen dat aan de eigenlijke uitgave der scholiën is voorafgegaan, nl. *Autour d'un Manuscrit d'Aristophane écrit par Démétrius Triclinius* (dit boek acht ik zijn meesterwerk; het verscheen in 1957). Het gaat om de codex Par. Suppl. 463-Ps, xive eeuw.

Het was Koster's ontdekking dat dit manuscript geschreven was door Demetrius Triclinius zelf en dat deze daarin een exemplaar van de zogenaamde Byzantijnse trias (*Plutus*, *Nubes*, *Ranae*) gekopieerd heeft van de recensie van zijn voorganger Thomas Magister, daarbij de tekst der komedies reviserend en de commentaar bewerkend en uitbreidend met nieuwe annotaties, vooral uittreksels uit scholia vetera en metrische scholiën. Demetrius is namelijk de eerste Byzantijnse geleerde die verstand had van de oude lyrische maten en überhaupt de verreweg kundigste metricus onder de Byzantijnen. Men kan het exemplaar beschouwen als Demetrius' eerste recensie van Aristophanes, te onderscheiden van een tweede die uit andere manuscripten bekend is. De meticuleuze studie van dit manuscript heeft gemaakt dat de middeleeuwse traditie van de Byzantijnse trias op solider basis kon worden geplaatst dan te voren en dat de evolutie van de grootste Byzantijnse filoloog in een helderder licht kon worden gezien.

Er schuilt iets tragisch in dat Koster zelf de voltooiing van een grote onderneming, waarvan hij de auctor intellectualis was, niet heeft kunnen beleven, maar dit doet niets af aan zijn grote verdienste. Het kan zijn dat de opzet van het geheel in zijn uitvoerigheid iets te veel gewild heeft; le mieux is soms l'ennemi du bien. Anderzijds, in wetenschappelijk werk van deze aard 'wohnt der gute Gott im Detail'. De figuur van Koster zal in de geschiedenis van de klassieke filologie, nationaal maar ook internationaal, overeind blijven staan als waardig vertegenwoordiger en verdediger van humanistische traditie en een onwrikbaar precies bedrijver en organisator van wetenschap.⁷

⁷ Ik dank professor D. Holwerda voor een aantal belangrijke inlichtingen, die hij mij verschaftte.

Aanvulling op Holwerda's Bibliografie (Studia Koster, 1967, 164-182)

- Homerus vroeger en nu, afscheidscollege, 1967.
Σκῦτι(θ)οθ *Ar. Nub.* 538. *Mnem xx*, 1967, 166-167.
De quibusdam colis dactylicis deque ceteris metris Pindari. Pae IV et IX. *Mnem xx*, 1967, 396-402.
Theaetetus pseudogrammaticus, *JHS LXXXVII*, 1967, 131-132.
Schol. Ar. Nub. 12 corrigitur. *Mnem xxii*, 1969, 79-80 & 304.
Aesopus poeta tragicus? *Mnem xxiv*, 1971, 391-392.
De prologo Archelai Euripidis, *Mnem xxiv*, 1971, 88-90.
Nora testimonia Euripidis Thesei. *Mnem xxiv*, 1971, 295-296.
De Pindari fr. 189 Sn. *Mnem xxiv*, 1971, 385.
De Dicaearchi fr. 86 Wehrli. *Mnem. xxv*, 1972, 81, 2.
Quelques remarques sur l'étude de rythmique Ox Pap 2687 (9) *REG LXXXV*, 1972, 47-56.
De melancholia in scholiis Aristophanis explicata. *Studi classici in honorem di Quintini Cataudella II*, 41-46, 1972.
De Phaino et Symmacho commentatoribus Aristophanis *Mnem xxvi*, 1973, 393-395.
De Phrynichi Tragici fr. IX 1 et X; denuo de Pind. fr. 189 Sn. *Mnem xxvi*, 1973, 393-395.
De Eupolidis fr. 9.K. et Edm. *Mnem xxvi*, 1973, 178-179.
De duabus recensionibus Byzantinis Aristophanis Serta Turyniana 312-328, 1974.
Scholia in Aristophanem. IA, *Prolegomena de Comoedia*, 1975.
Scholia in Aristophanem. I, 3.2, *Scholia recentiora in Nubes*, 1974.
Scholia in Aristophanem. II, 1, *Scholia vetera et recentiora in Vespas*, (1972), ed. 1978.
Quaestiones ad Prolegomenorum de Comoedia traditionem pertinentes. *Studia Holwerda*, 1985, 61-74.